

Цибуляк А.Г.,
*к.політ.н., здобувач кафедри міжнародних фінансів,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

АСИМЕТРИЧНІСТЬ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ СВІТОВИХ ТОВАРНИХ РИНКІВ

Анотація. У статті досліджено передумови появи асиметричності екологізації світових товарних ринків. Визначено напрями прояву зазначених процесів та шляхи зниження їх впливу на екологічність розвитку міжнародного торговельного співробітництва. Обґрунтовано необхідність застосування інструментів пом'якшення та зменшення впливу асиметричних хвиль у розвитку екологічних аспектів торговельної взаємодії.

Ключові слова: асиметричність, екологізація, асиметричність екологізації світової торгівлі, світові товарні ринки, екологічно збалансований розвиток.

Постановка проблеми. Глобальний економічний простір розвивається у тісній взаємодії всіх його складових частин, у тому числі виробничої, інвестиційної, інноваційної, фінансової, торговельної. Функціонування та розширення світових товарних ринків здійснюється під впливом явищ та процесів, притаманних міжнародному економічному співробітництву. Суттєвим фактором, що, безумовно, визначає вектори та пріоритети їх розвитку, нині є екологізація. Йдеться передусім про зростання значення екологічних аспектів формування процесів виробництва, розподілу, обміну та споживання на світових ринках, підвищення екологічності господарювання в цілому. Розширення та зміцнення механізмів торговельного співробітництва держав світової спільноти у сфері екології, поширення позитивного досвіду природокористування та охорони природи є гарантом міжнародної екологічної безпеки, орієнтації економічного співтовариства на пошук ефективних шляхів розв'язання нагальних глобальних та регіональних екологічних проблем. Поряд із цим нерівномірність розвитку світових товарних ринків, відмінності у механізмах їх регулювання, використанні екологічних засад їх функціонування призводять до асиметричності їх екологізації, що, своєю чергою, вимагає розробки системи заходів сприяння екологічному розвитку торговельної взаємодії на глобальному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження взаємодії процесів екологізації та розвитку світового господарства, у тому числі міжнародних торговельних відносин, знайшло відображення в наукових працях таких зарубіжних учених, як Андерсон К., Бегін Дж., Дейлі Г., Есті Д., Ерліх П., Коупленд Б., Уолтер І., Фарлей Дж. та ін. Обґрунтуванню тенденцій розвитку міжнародної торгівлі з урахуванням екологічного складника присвячено дослідження вітчизняних науковців: Андрєєвої Н., Балацького О., Буркинського Б., Веклич О., Грабинського І., Грищенко В., Купінець Л., Мельник Л., Семєнюка Е., Туниці Ю., Харичкова С. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Недостатньо висвітленими залишаються питання виникнення асиметрій екологізації світових товарних ринків, їх вплив на екологічні аспекти глобального торговельного співро-

бітництва, напрями трансформацій міжнародної торговельної взаємодії з урахуванням екологічних викликів.

Мета статті полягає у визначенні передумов появи асиметричності екологізації світових товарних ринків та обґрунтуванні напрямів зниження її впливу на екологічність розвитку міжнародної торговельної співпраці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологізація розвитку світового господарства свідчить, що це складний багатогранний та всеохоплюючий процес, який здійснює вплив на розвиток усіх його структурних ланок, зокрема на світову торгівлю. Розширення торговельної взаємодії об'єктивно сприяє лібералізації експортно-імпорتنих відносин, що призводить до загострення проблеми взаємодії суспільства з навколишнім середовищем. Невідповідність системи господарської діяльності та екологічних можливостей світового простору вимагає обґрунтування таких напрямів реалізації торговельної співпраці у глобальному масштабі, які б ураховували необхідність забезпечення раціонального розвитку екологічного складника цього процесу. Серед передумов екологізації світової торгівлі варто виокремити невідповідність виробничо-господарської діяльності та ресурсно-екологічних можливостей світового торговельного простору; зростання обсягів споживання внаслідок збільшення чисельності населення, що висуває нові вимоги до якісних характеристик продукції, що є предметом міжнародних торговельних угод; розширення екологічної свідомості споживачів, що вимагає від провідних світових виробників товарів та послуг урахування екологічного складника в розвитку торговельної взаємодії; підвищення попиту на екологічно чисті та безпечні для використання товари та послуги; зростання рівня конкуренції на світовому ринку; необхідність комплексної імплементації екологічних підходів та принципів у процес міжнародної торговельної співпраці.

Розвиток процесів міжнародного розміщення виробництва, розширення взаємодії між суб'єктами світового господарства на ринку товарів та послуг, поява нових форм трансферу капіталу, транснаціоналізаційна співпраця поряд з економічними вигодами для їх учасників здійснюють негативний вплив на навколишнє середовище. Тісний зв'язок між зазначеними процесами дає змогу визначати еколого-економічні проблеми розвитку світових товарних ринків як наслідок впливу економічної діяльності їх суб'єктів на розвиток глобальної екологічної системи [1]. Сучасний етап розвитку екологізації світових товарних ринків характеризується наявністю сукупності асиметрій їх функціонування. Йдеться передусім про те, що закономірні процеси, які супроводжують розвиток глобального торговельного простору, здійснюють негативний вплив на природно-ресурсний та соціально-демографічний потенціал, що, своєю чергою, виступає вимушеним підґрунтям для пошуку раціональних шляхів екологізації його розвитку. Глобалізація економічного простору поряд із низкою вигод від зростання

участі країн у процесах виробництва, розподілу, обміну та споживання пов'язана зі збільшенням ступеня ризикованості для її учасників. Причини цього слід убачати в тому, що країни стають не тільки взаємозалежними у формуванні системи міжнародного виробництва, зростанні обсягів торговельних, капітальних, технологічних, інвестиційних потоків, але й більш уразливими щодо негативного впливу світогосподарських зв'язків, оскільки переваги від глобалізації нерівномірно розподіляються між суб'єктами економічної діяльності.

Важливими складниками функціонування світових товарних ринків в екологічній площині виступають своєрідність екологічних інструментів торговельної політики під час розв'язання національних і глобальних природоохоронних проблем; узгодженість національних інструментів екологічної політики з правилами міжнародної торгівлі та їх можливе взаємне лімітування; використання інструментів технологічної безпеки в міжнародній торгівлі з метою врівноваження стану навколишнього середовища та його елементів; посилення взаємодоповнюваності заходів у сфері лібералізації торгівлі, охорони довкілля та стійкого розвитку [2]. Разом із тим їх функціонуванню притаманні певні асиметричні явища, які у найбільш загальному вигляді корелюються з асиметріями розвитку світового господарства в цілому. Серед них варто виокремити нерівномірність доступу до екологічно чистої сировини та ресурсів; різний рівень розвитку науково-технологічного потенціалу країн світової спільноти, що значною мірою визначає диспропорції у можливостях розвитку екологічного виробництва; відмінності у забезпеченості енергетичними ресурсами та можливостях розвитку відновлюваної енергетики; різний ступінь забруднення навколишнього середовища та екологічної безпеки; рівень розвитку законодавчих інституцій, які відіграють важливу роль у регулюванні екологізаційного складника функціонування національних ринків.

Більш конкретні асиметричні коливання екологізаційного складника світових товарних ринків стосуються нерівномірності зростання виробництва екологічних товарів та відсутності комплексного підходу до розуміння цієї категорії, наявності значної асиметрії в структурі та масштабах розвитку торговельної взаємодії, проявів екологізації світових товарних ринків в їх регіональному розрізі, що полягає в поєднанні в межах окремих країн найбільшого експортного потенціалу з точки зору участі в торгівлі екологічними товарами та найвищих ступенів виробничої забрудненості, значної диспропорційності ресурсів, що виділяються країнами світової спільноти для фінансування екологізаційних основ їх розвитку.

Зазначене вище вимагає пошуку оптимальних інструментів пом'якшення та зменшення впливу асиметричних хвиль у розвитку екологізації світових товарних ринків. Серед них слід виділити такі. По-перше, запровадження єдиних стандартів екологічної сертифікації, яка слугує дієвим інструментом на шляху до екологічно безпечного розвитку країн світу та торговельних зв'язків між ними. Перешкодою цьому є передусім відсутність чітких вимог до процедури проведення екологічної сертифікації та відсутність належної законодавчої підтримки у вигляді відповідних нормативних норм. Комплексний захист прав споживачів, у тому вигляді, в якому він існує сьогодні, почав розвиватися лише наприкінці XIX ст. у США та Європі, що стало результатом промислової революції.

У цьому зв'язку важлива роль належить Міжнародній організації зі стандартизації (International Organization for Standardization – ISO), яка розробляє стандарти, дотримання

яких гарантує, що продукти та послуги є безпечними, надійними й якісними і допомагають компаніям отримати доступ до нових ринків, забезпечують рівні умови для країн, що розвиваються, і сприяють розвитку міжнародної торгівлі з урахуванням умов сталого розвитку. До складу ISO входять національні органи зі стандартизації зі 163 країн. ISO є незалежною неурядовою організацією, членами якої є національні органи стандартизації, які забезпечують інтереси своєї держави в ISO, а також представляють її в своїй країні. ISO налічує понад 21 000 міжнародних стандартів, що стосуються всіх аспектів техніки і бізнесу. У контексті розгляду екологізаційного складника міжнародної торговельної взаємодії особливе значення має стандарт 14000, який відповідає засадам екологічного менеджменту [3].

Екологічна сертифікація набула важливого значення в країнах світової спільноти. Мета і завдання екологічної стандартизації зумовлені рівнем науково-технічного розвитку. Сутність діяльності у сфері стандартизації залежить від рівня промислового, соціального розвитку країни, розвитку науки, техніки, технологій, наявності гармонізованих стандартів, участі в роботі міжнародних організацій із метрології, стандартизації і сертифікації. Світовими лідерами у цій сфері є Китай, Італія, Великобританія, Японія, Німеччина. Виробники та імпортери несуть відповідальність за безпеку товарів, які вони продають. У цьому зв'язку в кожній країні повинні існувати органи, відповідальні за перевірку відповідності вимогам і виведення у разі необхідності небезпечної продукції з ринку [4, с. 126].

Наступним інструментом зменшення впливу асиметричних явищ на розвиток світових товарних ринків слід уважати розробку відповідних інструментів доступу на ринок для виробників продукції та товарів, які не відповідають екологічним вимогам. На ринках розвинених країн, урахуовуючи потреби захисту екології, розробляються заходи щодо обмеження імпорту, використовуються нетарифні бар'єри у вигляді спеціальних технічних стандартів та маркування товарів, що підтверджують їх екологічні характеристики. Своєю чергою, для ринків країн, що розвиваються, це створює перешкоди для розвитку їх експорту. Прикладом взаємодії між ринковими суб'єктами зазначених груп країн є так званий «зелений протекціонізм», який за допомогою торговельних інструментів обмежує імпорт продуктів із низькими екологічними індикаторами з країн, що розвиваються [5]. Такий вид протекціонізму є системою заходів, спрямованих на обмеження доступу на ринок товарів, які не володіють повною мірою екологізаційними ознаками (якість сировини, безпечна для оточуючого середовища технологія виробництва, екологічність утилізації, повна безпека використання тощо), і може бути реалізований у таких напрямках: застосування нетарифних заходів щодо підтримки екологічно безпечного виробництва на внутрішньому ринку; використання інструментів екологічної політики з метою захисту національної промисловості або розвитку конкретного товарного ринку; застосування інструментів державної екологічної політики, які сприяють зменшенню доступу на внутрішній ринок іноземних виробників із продукцією, що не відповідає екологічним вимогам, тощо.

Заходи зеленого протекціонізму можуть бути використані з метою запобігання зростанню рівня конкуренції на окремих товарних ринках, проте їх позитивний (в окремих випадках) вплив на функціонування глобального ринкового середовища є безперечним, оскільки відповідає умовам сталого розвитку та сприяє екологізації товарних ринків.

Поряд із цим слід зауважити, що згідно з дослідженням Світового банку, скасування тарифних і нетарифних обмежень у

торгівлі екологічно чистими технологіями може призвести до 14%-го збільшення обсягів торгівлі цією продукцією. У 2014 р. низка країн, у тому числі США, країни ЄС, Китай і Японія, на які припадає переважна частка торгівлі цими товарами, взяли на себе зобов'язання укласти угоду про вільну торгівлю екологічною продукцією у співпраці з іншими країнами – членами СОТ. Проте в даному разі йдеться про свідоме співробітництво, засноване на екологічних засадах і справедливій конкурентній боротьбі [6].

Суттєве значення в процесі подолання асиметричності екологізації світових товарних ринків має збільшення частки ресурсів, що виділяються країнами світової спільноти для фінансування екологізаційних основ їх розвитку. Зважаючи на те, що виробництво та реалізація на світовому ринку екологічної продукції тісно пов'язані із застосуванням інноваційних рішень, методів та підходів, йдеться про частку коштів, що виділяються на дослідження та розробки. У цілому переважна частка бюджетних ресурсів, що виділяються із цією метою, у розвинутих країнах спрямовується на енергетику та екологію. Питома частка таких витрат у різних країнах коливається, зокрема в Мексиці, Латвії, Японії, Канаді, Новій Зеландії, Аргентині, Італії, у межах 10–20%.

Варто зазначити, що перелік держав, які виділяють значні обсяги фінансування на розвиток екологічного складника своїх ринків, не обмежується розвинутими країнами, а включає також країни, що розвиваються. На екологічні технології, що забезпечують ефективний розвиток світових товарних ринків, припадає близько 10% усіх запатентованих винаходів у світі. Традиційними лідерами у цьому є країни, що виступають провідними експортерами екологічних товарів: США, Південна Корея, Японія, Німеччина, Китай [7, с. 42].

У цілому в умовах загострення екологічних проблем розвитку світового господарства важливе значення має розробка системи взаємодії всіх країн у сфері природокористування, що зумовлює необхідність узгодження передусім національних природоохоронних екологічних норм і стандартів; спільної розробки та реалізації міждержавних програм і проектів у галузі природокористування; узагальнення методів нормування антропогенних впливів на природне середовище; проведення узгодженої політики в галузі екології та охорони навколишнього середовища; впровадження загальних принципів стимулювання природоохоронної діяльності, а також санкцій за порушення природоохоронного законодавства; розширення співпраці багатосторонніх організацій у цій сфері; посилення взаємодії ТНК, міжнародних асоціацій та неурядових організацій, які відіграють провідну роль у міжнародному співробітництві.

Із метою забезпечення екологічного спрямування міжнародної торговельної взаємодії доцільно використовувати такі заходи, як: заборона торгівлі певними видами товарів; урахування екологічної шкоди в ціні на світовому ринку; сертифікація товарів за місцем і способом виготовлення; створення ринку для екологічно безпечних товарів; безмитна торгівля природозбережними технологіями; забезпечення оптимального розподілу глобального виробництва; врахування різниці у порівняльній вартості природоохоронних заходів у розвинутих країнах і країнах, що розвиваються [8, с. 24]. Разом із тим, оскільки екологічні витрати впливають на конкурентні позиції окремих виробників і країн, ефективно координувати екологічну та зовнішньоторговельну політику варто на міждержавному рівні з урахуванням міжнародних угод. Зважаючи на вищезазначене, основними джерелами фінансування міжнародних природоохоронних проектів є надходження від опо-

даткування різних видів господарської екологічно небезпечної діяльності, які варто акумулювати на рахунках спеціальних міжнародних фондів.

Суттєвим джерелом екологізації світової торгівлі може стати запровадження глобального податку на емісію шкідливих газів. Це дасть можливість стабілізувати викиди CO₂ до 2040 р. та забезпечити їх повне припинення до 2100 р. У грудні 2015 р. на Всесвітній конференції ООН з клімату в Парижі схвалено глобальну угоду, яка має прийти на зміну Кіотському протоколу. Головна мета угоди – досягти значного зниження викидів парникових газів і тим самим утримати глобальне потепління на планеті в межах 1,5–2 градусів за Цельсієм щодо до середньої температури доіндустріальної епохи [9].

Сьогодні масштаби світового виробництва екологічної продукції є незначними і становлять близько 3% світового ВВП, проте внесок цієї галузі у розвиток господарського комплексу окремих країн, які концентрують основну частину своїх потужностей та інвестицій на виробництві екологічної продукції, є значно вищим.

Із перспективою реалізації стратегії сталого екологічно безпечного соціально-економічного розвитку пов'язані можливості створення оптимальних інструментів екологічного регулювання світової торгівлі. Вони мають бути спрямовані на використання природних умов і ресурсів як на національному, так і на міжнародному рівні. До найважливіших напрямів міжнародної торговельної політики слід віднести запровадження плати за природні ресурси; доведення до ринкової ціни продукції витрат, необхідних для компенсації екологічної шкоди; застосування такого оподаткування забруднень і відходів, за яким податок стягується пропорційно до їх обсягу.

Висновки. У цілому економічна природа, діалектична взаємодія та спрямованість процесу екологізації та світової торгівлі проявляються в його прямій залежності від рівня конкуренції, обсягів витрат на екологічно безпечно виробництво та технології здійснення торговельних угод, рівня цін на екологічно безпечні товари та послуги, ступеня регулювання екологічних аспектів світової торговельної взаємодії, рівня лібералізації зовнішньоторговельних потоків, що супроводжується наявністю певних асиметрій глобального спрямування. Загальна екологічна спрямованість екологізації світової торгівлі знаходить свій прояв у низці нормативно-правових документів, двосторонніх та багатосторонніх угод на регіональному, інтеграційному та міжнародному рівнях, які регламентують провідні засади розвитку торговельної взаємодії з урахуванням її екологічного складника.

Забезпеченню екологічно збалансованого розвитку світових товарних ринків та усуненню асиметрії їх екологізації сприятиме розробка єдиних екологічних стандартів, узгодження обмежувальних інструментів національного та міжнародного спрямування щодо доступу на ринок товарів, що не відповідають екологічним вимогам.

Література:

1. Tamames R. World Economic and Environmental Order / R. Tamames, J. M. Chairholder. – UNESCO. Madrid, 2000. – P. 25–26.
2. Пінчук І.В. Еколого-економічна ефективність зовнішньої торгівлі: методологічні проблеми аналізу / І.В. Пінчук // Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія» / З.В. Герасимчук. – Луцьк: ЛНТУ, 2010. – Вип. 7(28). – Ч. 2. – С. 178–192.
3. Environmental management. The ISO 14000 family of international standards [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iso.org/iso/ru/home>.

4. Скрипчук П.М. Теоретико-методологічні основи формування системи екологічної стандартизації і сертифікації: [монографія] / П.М. Скрипчук. – Рівне: НУВГП, 2011. – 367 с.
5. Steenblik R. Green protectionism. Trade implications of policy responses to the crisis [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/sites/ctei/shared/CTEI/4272/WB_CEPR/Steenblik.pdf.
6. Trade and Environment at the WTO // Trade and Environment Division / World Trade Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/trade_env_e.pdf.
7. UNEP Annual report 2015.– UNEP. – 2016. – 62 p.
8. Frankel J. A., Rose A. K. Is Trade Good or Bad for the Environment? Sorting Out the Causality / Jeffrey A. Frankel, Andrew K. Rose // NBER working paper series. – 2002. – 53 p.
9. Итоги конференции ООН (COP21) в Париже по изменению климата [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ecobeing.ru/news/2015>.

Цибуляк А.Г. Асимметричность экологизации мировых товарных рынков

Аннотация. В статье исследованы причины возникновения асимметричности экологизации мировых товарных рынков. Определены направления проявления указанных процессов и пути снижения их влияния

на экологичность развития международного торгового сотрудничества. Обоснована необходимость применения инструментов смягчения и уменьшения влияния асимметричных волн в развитии экологических аспектов торгового взаимодействия.

Ключевые слова: асимметричность, экологизация, асимметричность экологизации мировой торговли, мировые товарные рынки, экологически сбалансированное развитие.

Tsybuliak A.G. Asymmetry of ecologization of world commodity markets

Summary. In the article reasons for appearance of asymmetry of the world commodity markets ecologization are researched. The directions of manifestation of these processes and reasonable ways of reducing their impact on the ecological development of international trade cooperation are determined. Grounded the necessity of the use of tools to mitigate and reduce the impact of asymmetric waves in the development of ecological aspects of trade relations.

Keywords: asymmetry, ecologization, asymmetry of ecologization of world trade, world commodity markets, ecologically balanced development.